

De nou lluirà

El Pere Mata de Reus

De nou lluirà; més que una promesa vana o una esperança buida: un compromís. De nou lluirà; la flama del seny, la llum de la raó, brandada per la nimfa escabellada pel vent de l'enteniment i la sensatesa, desterrarà les tenebres de la malaltia i omplirà –de nou– la vida dels que avui pateixen la foscor en què estan submergits.

JORDI AGRÀS ESTALELLA
Fotografies: Carles Fargas

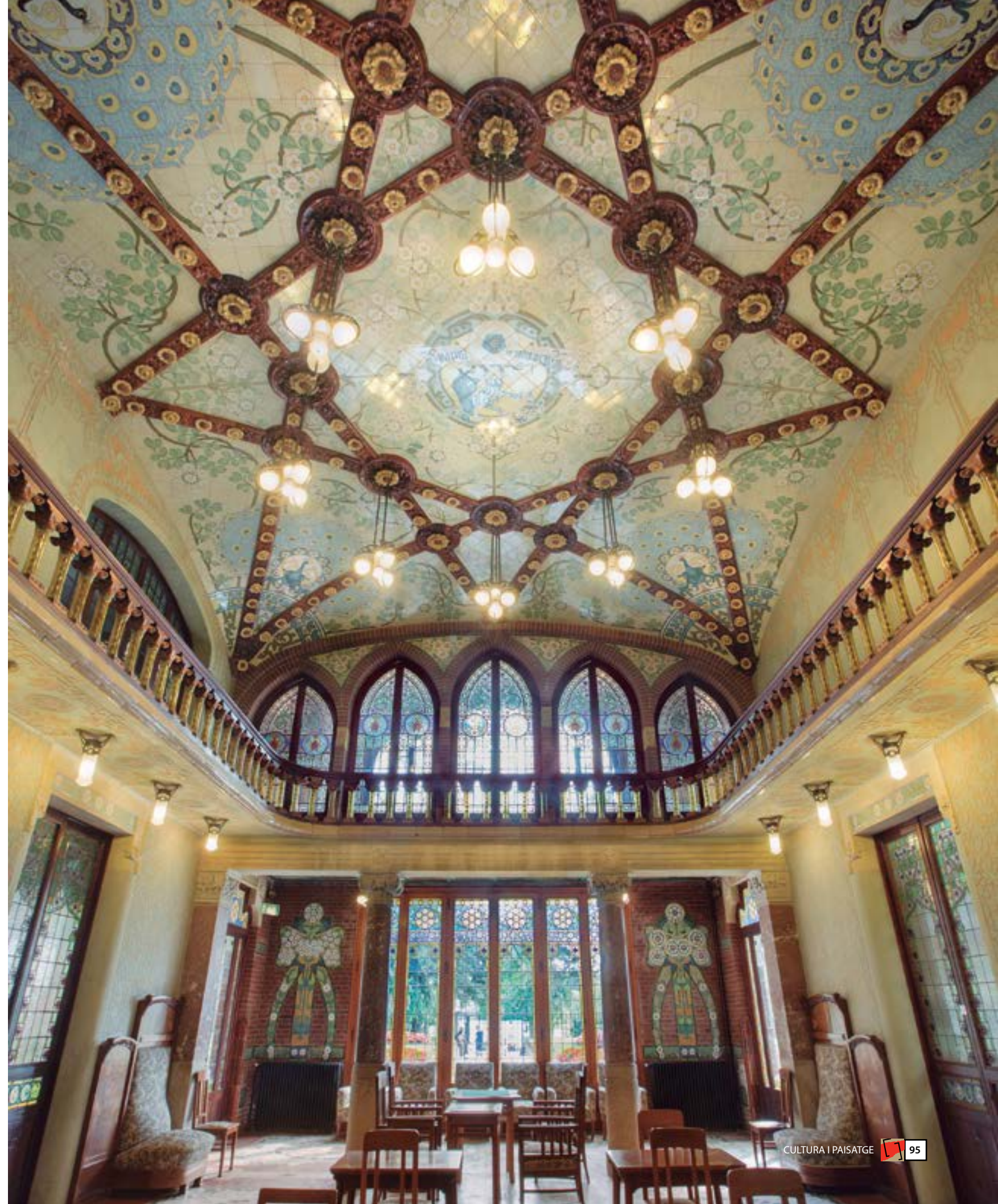
DE NOU LLUIRA

Lluís Domènech i Montaner va deixar aquest missatge dins un estel de vuit puntes que decora el sostre del Pavelló dels Distingits.

Per això el doctor Emili Briansó –un visionari o un avançat, segons s’ha escrit; a qui potser podríem reconèixer-lo, definitivament, com un bon professional, un gran metge, un erudit, que obrava en conseqüència als seus principis i coneixements– va considerar que si als pacients, orfes de llum, se’ls enfonsava encara més entre penombres estantisses, com les que regnaven a Ca l’Agulla –indret on es reclinava els malalts mentals a la ciutat– la llum del coneixement no arribaria a brillar mai més. Calia un espai net, on la natura fos còmplice del guariment, com un remei afegit. Un indret on l’aire, el vent –el mestral enderiat a escabellar la nimfa–, la terra, l’aigua de la pluja i el sol ajudessin a asserenar l’esperit d’aquells que pateixen les batzegades de la follia i del deliri. I no ho podia fer sol; li calien bons companys de viatge.

S’ha parlat molt sobre els inicis de l’aventura. El mot s’escau, *aventura*: una empresa incerta, com totes les que poden aportar més riquesa o pèrdues substancials. Una aventura iniciada en un moment

en què les administracions oferien uns mínims tan mínims que segurament sols servien per fer net de malalts mentals els espais públics. Una aventura iniciada per una burgesia entusiasmada o més o menys forçada –segons els casos– a respondre a un projecte sòlid nascut per fer història. Una veritable aventura, no pas una obra de mecenatge; quan es constitueix una societat mercantil no és per fer, només, una obra de caritat. I amb aquesta afirmació no pretenc treure un bri de mèrit, d’èpica o de gosadia a la decisió de secundar el projecte del doctor Briansó, al contrari. Cal reconèixer el mèrit dels primers socis d’apostar per una empresa nova –novíssima i encara no contrastada– i d’invertir –i molt– en un projecte que a la curta potser no seria massa rendible, però que a la llarga s’entrellucava que podria arribar a ser-ho, i els mèrits inqüestionables del doctor Emili Briansó de convèncer-los i d’aconseguir, al mateix temps, una millora per als malalts mentals, no sols els de l’Asil Municipal sinó tots aquells, d’arreu del món, que podrien resultar-ne beneficiats si es prenia la idea de l’Institut Pere Mata com un bon precedent i un model a seguir.

PERE MATA

Dins el conjunt hospitalari en destaca el pavelló número 6, conegut amb el nom de Pavelló dels Distingits. Les façanes dels pavellons són de maó vist i estan decorades amb ceràmica dissenyada per Josep Triadó i Lluís Bru i Salelles.

A la doble pàgina: Barana amb estructura de ferro, acabats de fusta i canelons de vidre, a la galeria del primer pis de la sala d'estar.

A les pàgines anteriors: Galeria de la planta baixa del Pavelló dels Distingits, amb accés a la sala de jocs, situada al costat de la sala de música i del menjador.

Detall d'un dels paons situats en els vèrtexs del sostre de la sala d'estar del Pavelló dels Distingits.

En definitiva, una acció social necessària –un nou motiu d'agraïment als fundadors– desatesa per l'administració del moment i que, com ha passat i encara passa, patricis amatents supleixen, sense deixar d'intentar trobar el difícil equilibri entre el retorn de la inversió i els beneficis socials de l'acció. Per reblar-ho, un parell d'apunts més enllà de l'article 1 dels estatuts socials en què s'estableix l'objecte de la societat... *la construcció de un manicomio y explotación del mismo...*: el primer,

les negociacions sobre el projecte definitiu amb l'arquitecte –és fàcil d'imaginar-se els socis d'entorn: *Domènech, teniu això* (el capital disponible) *i res més, o Amb això ho heu de fer*, cosa ben normal quan t'hi jugues els quartos – i el segon, la raó que els ha donat la història quan constatem que el Grup Pere Mata, gràcies també a una acurada i eficaç direcció i administració, és un dels capdavanters i més sòlids en l'àmbit de la gestió de la salut mental dels nostres dies.

Però sols amb diners i un programa terapèutic ben travat no en tenien prou. Els faltava l'artífex que colonitzés l'espai verge triat, poblat de vinya i d'olivers fins aleshores, i hi bastís el complex que permetés materialitzar el projecte. L'escollit fou Lluís Domènech i Montaner, per raons prou explicades i conegudes. Domènech imaginà i dibuixà un conjunt d'edificis que comportessin experimentar la sensació de trobar-se a casa; no *com a casa*, sinó *a casa*. Detalls com l'elevació del terreny del jardí que permetia, des de dins, deixar-se enganyar per la veritable alçada de la tanca que encerclava el recinte o les ànimes de ferro dels vitralls –veritables reixes bellament camuflades– que ajudaven a mantenir la seguretat i l'ordre, tan necessaris en una institució com l'Institut Pere Mata, que va néixer com a Manicomi de Reus, revelen l'esforç de l'arquitecte per complir els objectius i desitjos del doctor Briansó i dels socis fundadors.

Quan hom contempla el dibuix de grafit sobre el paper grogós, on els edificis projectats es retallen sobre l'horitzó delimitat per les muntanyes que van a morir a la platja, amb la imponent Mola al mig, i la mar que intueixes blavíssima, en calma, amb un ventijol suau que neteja l'aire, s'entén com de bé va copsar, Domènech, l'encàrrec. Un entorn idíl·lic per a una nova i petita ciutat nascuda per a guarir.

D'aquest projecte, en van caure algunes edificacions. Per motius econòmics es va haver de retallar –expressió malauradament cíclica que sona a totes les

generacions– el projecte original. Els edificis destinats a les dones, paral·lels i contraposats als existents, per als homes, el d'administració o la capella central no s'han arribat a aixecar mai.

Però amb l'entorn no n'hi havia prou. Les façanes dels edificis i els interiors havien d'estar a l'alçada. La idea de conjunt harmònic s'aconsegueix amb uns volums similars –un cos central rectangular al qual s'annexen uns cossos transversals als extrems i de vegades al mig– i amb un tractament unitari de la pell que recobreix els edificis: un sòcol de pedra, paret d'obra vista, elements escultòrics de pedra i plafons ceràmics de rajola vidriada. El blau del cel i el blau de la mar es van fondre en el cobalt que els artistes van aplicar damunt les rajoles dibuixant sanefes i escuts, bèsties fantàstiques i dames encisadores que representen virtuts perdudes o oblidades per culpa de la malaltia; entomant el sol i la pluja fina, recorden als malalts que, gràcies a elles, la raó, de nou, lluirà.

Un dia, la primavera va trobar obertes les portes del pavelló dels distingits i va decidir instal·lar-s'hi. Va colonitzar la sala d'estar dibuixant flors amb petites tesselles per tot el terra, enramant branques enfiladisses d'esgrafiats, plenes de fulles, per les parets, que esclaten amb poms de flors de ceràmica vidriada que cobreixen el sostre. Fins i tot va plantar flors de vitrall a les portes i finestres i un jardí de marqueteria als mobles i de flors de fils a les tapisseries. Els quatre paons, estarrufats, s'ho miren cofois mentre fan guàrdia al voltant de la nimfa que els contempla triomfant.

Quan la primavera va travessar les portes de la paret sud es va transformar en estiu. Les portes del solstici contenen la nit més curta de l'any, la nit màgica que concentra el negre més prim i tènue arrebossat de la llum més intensa. A l'Institut Pere Mata la foscor no hi és benvinguda i, al menjador, l'estiu es fa present amb la flaire dels fruits saborosos, pletòrics de sensacions plaents –sucoses i dolcenques– que omplen parets i sostre. També són presents als mobles. I en l'aire encès i acolorit amb tons cítrics que convida a entaular-se entre amics, gaudint d'un estiu que esdevé etern.

La sala de billar concentra un matí serè de tardor perfumat d'espígol. El gran sòcol, els mosaics de fusta del parquet i la remor somorta de les boles que corren damunt el drap verd li donen un cert aire anglès –amb regust de te aspre, fort i aromàtic; de ruda i tarda frescal pintada de verds intensos–

que s'escampa per l'estança donant-li un toc de distinció, d'elegància serena, de patina senyorial, plaent als possibles estadants, acostumats a gaudir de sensacions similars, gairebé idèntiques a casa, des del bressol.

En aquests interiors les diverses arts delirants del modernisme s'asserenen, s'entrellacen i s'encaixen dins cada cambra i creen uns espais únics, bells i fantàstics, com una primera prova –una garantia avançada– que de nou (*la raó*) lluirà.

La primavera va escapar-se escales amunt. Va deixar un rastre de flors oloroses, d'un rosa tendre i delicat, d'un violat engrescador i enjogassat –una escala sense ull, amb un espai central massís pensat per evitar accidents– i va envair la planta de dalt filtrant-se per les cambres de dormir i les cambres de bany, per les saletes i el passadís, per tots els racons possibles sense deixar-ne cap sense marcar amb els emblemes que li són propis. Va arrelar-se amb fúria, com el gram, amb delit de perdurar més enllà de les modes, de sobreviure fins al punt just –del tot necessari– de canviar la condició de fruit-de-la-creativitat-d'un-moment per la d'element patrimonial creditor de ser declarat i preservat.

La planta de les cambres ens evidencia de nou els batecs de la vida que s'hi desenvolupava. Un cop més els luxes quotidians s'hi fan presents, fins i tot s'hi superen si pensem que a l'època poques cases tenien cambra de bany amb banyera d'obra i aigua corrent. I també s'hi fa present, esfilagarsada, si voleu, un xic esvaïda, la memòria dels qui hi van viure. Alguns, assistits per criats a qui es condemnava al captiveri per servir el senyor des d'una cambra annexa i

interior, amb accés des de la saleta amb tresillo i butaques i un aire d'alcova domèstic i acollidor. Un aire dens, espès, de perfum bo i car, de vernís setinat, transportat expressament per les famílies amb la intenció de netejar la consciència i de llimar el remordiment.

Els edificis estan plens d'històries. Centenars, milers d'històries i vivències que, com les tesselles del terra, fan un gran mosaic, un mosaic immens; inabastable. Històries d'èxit, d'aquells que van trobar la llum amb una certa rapidesa i que, en alguns casos, la van traslladar sobre teles blanques que van omplir amb tons prenyats de joia i esperança. I històries de fracàs. D'un fracàs de gris de plom, lluent i feixuc, insensible. D'un gris asfixiant, cruelment indolent, avantsala de l'abisme. No pas, però, un fracàs absolut. Gràcies als tractaments i al suport dels professionals, sempre romania oberta una escletxa, malgrat que fos petitíssima, d'esperança; una esperança pintada de blau a la qual hom no pot arribar a renunciar mai. En les històries s'hi entremesclen pacients i metges, professionals diversos, familiars i amics, gestors i visitants. I tots aquests actors fan que la vida bategui a l'Institut Pere Mata des de fa més de cent anys i que les seves velles venes bombegin glops de vida cercant la llum de la nimfa escabellada; *de nou lluirà*. Una vida i un batec garantits, amb el mateix grau de compromís que va acompanyar la institució en el moment del seu naixement i que ara li auguren molts anys de vida cercant l'èxit sanitari i empresarial. I mentrestant, veient el que passa al nostre voltant, no deixa de ser certa i encertada aquella vella dita repetida per un porter assenyat quan tancava les portes del recinte cada nit: *En tanco més fora que dins*. ■

PERE MATA

Sostre del menjador, la decoració del qual està dominada per ceràmiques i esgrafiats de motius vegetals.